

هزینه - سودمندی کتاب‌های فارسی مربوط به رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز*

فیروزه زارع فراشبندی^۱، پرستو پارسایی محمدی^۲، احسان گرایی^۳، مرتضی امرایی^۴

چکیده

مقدمه: ارزیابی‌های کمی از معیارهای مناسب جهت تأیید یا رد انتخاب منابع اطلاعاتی کتابخانه‌ها به شمار می‌روند. از طریق این ارزیابی‌ها می‌توان تناسب بین منابع انتخاب شده با نیازهای جامعه‌ی استفاده‌کننده‌ی کتابخانه را با توجه به میزان استفاده‌ی آنان از منابع بررسی نمود. هدف از پژوهش حاضر، تعیین هزینه - سودمندی کتاب‌های فارسی مربوط به رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه علوم پزشکی اهواز بود.

روش بررسی: پژوهش حاضر از نوع توصیفی - مقطعی بود که پس از توصیف و بررسی وضعیت موجود، به ارزیابی کمی استفاده از کتاب‌های مربوط به رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی موجود در دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز و تحلیل هزینه - سودمندی آن‌ها پرداخته شد. جامعه‌ی آماری را کلیه‌ی کتاب‌های فارسی مربوط به رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌های دانشگاه مورد نظر تشکیل می‌داد (۱۰۹ عنوان و ۵۰۸ نسخه). ابزار جمع‌آوری داده‌ها، سیاهه‌ی محقق ساخته بود که روایی محتوایی آن توسط متخصصان کتابداری تأیید شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار کتابخانه‌ای جمع‌آوری شدند. آمار مورد استفاده، آمار توصیفی و استفاده از فرمول هزینه - سودمندی بود.

یافته‌ها: میانگین هزینه‌ی تمام شده برای هر بار استفاده از کتاب‌های مورد بررسی ۴۵۸۹ ریال بود که هزینه‌ی به نسبت زیادی به حساب می‌آید. کمترین هزینه (۲۹۱۳ ریال) برای هر بار استفاده، به کتاب‌های دارای سال نشر ۱۳۸۱ و بیشترین هزینه (۳۱۴۱۳ ریال) نیز به کتاب‌های منتشر شده در سال ۱۳۸۴ اختصاص داشت. هزینه - سودمندی کتاب‌ها بر حسب موضوع نشان داد که کمترین هزینه - سودمندی مربوط به کتاب‌های مربوط به مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها می‌باشد (۷۵۵ ریال) و پس از آن به ترتیب موضوعات مرجع‌شناسی (۲۷۷۷ ریال)، مدیریت کتابخانه (۲۸۷۷ ریال) و سازماندهی (۵۶۹۳ ریال) در رده‌های بعدی قرار دارند.

نتیجه‌گیری: بررسی هزینه - سودمندی کتاب‌های مورد بررسی نشان داد که هزینه‌ی هر بار استفاده از این کتاب‌ها برای کتابخانه گران تمام شده و مقرون به صرفه نیست. از نظر موضوعی نیز کتاب‌های مربوط به درس مجموعه‌سازی نسبت به قیمت تمام شده‌ی آن‌ها، میزان استفاده‌ی بیشتری توسط استفاده‌کنندگان داشته‌اند، بنابراین نسبت به سایر کتاب‌های فارسی مربوط به رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی بیشتر مقرون به صرفه بوده‌اند.

* این مقاله برگرفته از طرح تحقیقاتی انجام شده در دانشگاه علوم

پزشکی جندی شاپور اهواز به شماره ۸۸۰۷۲- U می‌باشد.

۱- استادیار، کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۲- مربی، کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران. (نویسنده‌ی مسؤل)

Email: parsaei198@yahoo.com

۳- کارشناس ارشد، کتابداری و اطلاع‌رسانی، اداره‌ی کل کتابخانه‌های عمومی لرستان، لرستان، ایران

۴- کارشناس ارشد، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، کتابخانه‌ی عمومی شهید رجایی لرستان، لرستان، ایران

واژه‌های کلیدی: هزینه - سودمندی؛ کتاب‌ها؛ کتابداری و

اطلاع‌رسانی پزشکی؛ دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز

نوع مقاله: پژوهشی

اصلاح نهایی: ۹۱/۴/۱۲

دریافت مقاله: ۹۰/۵/۴

پذیرش مقاله: ۹۱/۵/۱

سودمندی منابع اطلاعاتی کتابخانه می‌تواند ابزاری مناسب جهت تصمیم‌گیری‌های مدیر کتابخانه و مسوول بخش سفارشات در تخصیص بودجه به منابع گوناگون اطلاعاتی، افزودن برخی موارد تازه و حذف برخی اقلام بی‌استفاده باشد.

با توجه به آن چه گفته شد، این مطالعه بر آن است که هزینه- سودمندی کتاب‌های فارسی مربوط به رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی را بر اساس میزان استفاده از آن‌ها در دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز محاسبه نماید و کتاب‌های پر استفاده، کم‌استفاده، بی‌استفاده و هزینه‌ی هر بار استفاده‌ی مراجعین از هر یک از عناوین کتاب‌های فارسی رشته‌ی مذکور را مشخص نماید.

اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر در این است که یافته‌های آن می‌تواند از یک سو به تصمیم‌گیری‌های مدیران و مسوولان بخش‌های سفارشات کتابخانه‌های مورد بررسی کمک شایان توجهی بنماید و از سوی دیگر امکان نوعی بازنگری به اعضای هیأت علمی گروه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی اهواز بدهد تا زمینه‌های موضوعی را که کمتر مورد توجه دانشجویان است، شناسایی کرده و جهت هدایت مطالعه و پژوهش دانشجویان در آن زمینه‌ها برنامه‌ریزی نمایند.

در بررسی‌های مشابه مقاله‌ی حاضر، پژوهشگر متوجه شد که اغلب مطالعات بر روی مجلات یا پایگاه‌های اطلاعاتی و نه کتاب‌ها صورت گرفته است (۱، ۳، ۴). ممکن است دلیل توجه پژوهشگران مذکور به تحلیل هزینه- سودمندی مجلات، وجود معیار مهمی چون میزان استناد به مقالات مجلات و سهولت به کارگیری آن در تحلیل‌های هزینه- سودمندی باشد. همچنین در مورد پایگاه‌های اطلاعاتی، میزان استفاده‌ی کاربران به راحتی توسط رایانه قابل استخراج است؛ در حالی که بررسی دفعات استفاده از کتاب‌ها به واسطه‌ی عدم نگهداری برگه‌ی موعده آنان، تا به حال به طور دقیق امکان‌پذیر نبوده است. هر چند اکنون با وجود نرم‌افزارهای جامع کتابخانه‌ای این امکان برای پژوهشگران ایجاد شده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود که به طور دقیق با این کار مشابه باشد چه به فارسی و چه به انگلیسی یافت نشد، اما می‌توان به مواردی که هزینه- سودمندی مجلات یا

ارجاع: زارع فراشبندی فیروزه، پارسایی محمدی پرستو، گرای احسان، امرایی مرتضی. هزینه- سودمندی کتاب‌های فارسی مربوط به رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۹۱؛ ۹(۵): ۶۴۵-۶۳۲.

مقدمه

ارزیابی‌های کمی یکی از معیارهای مناسب جهت تأیید یا رد انتخاب منابع اطلاعاتی کتابخانه‌ها به شمار می‌روند. از طریق این ارزیابی‌ها می‌توان تناسب بین منابع اطلاعاتی انتخاب شده با نیازهای جامعه‌ی استفاده‌کننده‌ی کتابخانه را بررسی نمود. این ارزیابی‌ها، معیاری جهت پالایش نارسایی‌های موجود در تصمیم‌گیری‌ها می‌باشد و زمانی ارزشمند است که به طور مرتب و دوره‌ای صورت گیرند (۱). با توجه به افزایش قیمت منابع، افزایش دستمزد کارگزاران، کمبود بودجه‌ی کتابخانه‌ها و نیز نوسانات نرخ ارز در بازار، انتخاب صحیح منابع اطلاعاتی متناسب با نیاز استفاده‌کننده و اهداف سازمان مادر برای کتابخانه‌ها از اهمیت خاصی برخوردار است. بررسی میزان استفاده‌ی جامعه‌ی کتابخانه از منابع خریداری شده و برآورد میزان سوددهی یا کارایی این منابع در مقابل هزینه‌های صرف شده می‌تواند کمک مؤثری در چنین ارزیابی‌هایی باشد.

تحلیل هزینه- سودمندی می‌تواند به گونه‌ای مؤثر جهت تعیین ارزش اقتصادی پروژه‌ها یا سیاست‌ها به کار برده شود و به اتخاذ تصمیم و سیاست‌گذاری در زمینه‌های مورد نظر کمک نماید. تحلیل هزینه- سودمندی، مدیران و سیاست‌گذاران را قادر می‌سازد تا کمیت هزینه‌ها و منافع به کارگیری شیوه‌های متفاوت را تعیین کنند. به عبارت دیگر، ابزاری است که تصمیم‌گیری‌های مدیریتی بهتر را امکان‌پذیر می‌سازد (۲). در تحلیل هزینه- سودمندی، می‌توان گروه‌هایی که منفعی به دست آورده یا هزینه‌هایی را متحمل شده‌اند را شناسایی کرد و تحلیل نمود که آیا منافع حاصل از یک فعالیت خاص (در این جا، تهیه‌ی کتاب در یک زمینه‌ی موضوعی خاص) بیش از هزینه‌های صرف شده برای آن است یا خیر؟ تحلیل هزینه-

۱۰۹ عنوان و ۵۰۸ نسخه به رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی اختصاص داشت که جامعه‌ی پژوهش را تشکیل می‌دادند. جامعه‌ی استفاده کننده‌ی این کتابخانه، دانشجویان رشته‌های تغذیه، هوشبری، علوم آزمایشگاهی، تکنسین اتاق عمل، رادیولوژی و کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی و همچنین اعضای هیأت علمی این دانشکده بودند.

در این پژوهش، ابتدا اطلاعات مربوط به هر کتاب از نرم‌افزار کتابخانه‌ی دانشکده‌ی مذکور گزارش‌گیری شد. سپس این اطلاعات در قالب جدولی به نرم‌افزار واژه‌پرداز Word منتقل شد. این اطلاعات عبارت از عنوان، سال نشر، صفحه‌شمار، رده، بها و نسخه‌های هر عنوان بود. تعداد امانت گیرندگان (دفعات استفاده از) هر کتاب در سال‌های مورد بررسی نیز به همین طریق استخراج شد. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، سیاهه‌ی واری واری محقق ساخته بود که روایی محتوایی آن توسط متخصصان کتابداری تأیید شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار کتابخانه جمع‌آوری شده و به وسیله‌ی نرم‌افزار Excel و استفاده از آمار توصیفی و فرمول هزینه - سودمندی به شرح زیر محاسبه و تنظیم شد.

هزینه - سودمندی هر کتاب از نسبت بین بهای کتاب به میزان مورد استفاده واقع شدن آن محاسبه می‌شود و از رابطه‌ی زیر به دست می‌آید:

$$c = a/b$$

$$c = \text{هزینه - سودمندی}$$

$$a = \text{بهای هر کتاب}$$

$$b = \text{دفعات مورد استفاده واقع شدن هر مجله}$$

روشن است هر چه بهای حاصل از هزینه - سودمندی هر کتاب کمتر باشد، ارزش مورد استفاده قرار گرفتن آن کتاب بیشتر می‌شود (۵).

یافته‌ها

بررسی وضعیت موجود کتاب‌ها

اطلاعات کلی به دست آمده در بررسی اولیه‌ی جامعه‌ی پژوهش در جدول ۱ نشان داده شده است. همان طور که در جدول ۱ مشخص است، کتاب‌هایی که سال نشر آن‌ها در

پایگاه‌های اطلاعاتی را بررسی کرده‌اند، اشاره کرد. از جمله رادبوه (۱)، صور اسرافیل (۳)، Seridhar (۴)، پارسایی محمدی (۵)، حاضری بغدادی (۶) و فروزی (۷) که هزینه - سودمندی مجلات را بررسی کرده‌اند و یا کریمی و همکاران (۸) و علیا دونقی (۹) که هزینه - سودمندی پایگاه‌های اطلاعاتی را محاسبه کرده‌اند. هدف از پژوهش حاضر تعیین هزینه - سودمندی کتاب‌های فارسی مربوط به رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه علوم پزشکی اهواز بود.

روش بررسی

این پژوهش از نوع توصیفی - مقطعی بود که پس از توصیف و بررسی وضعیت موجود، به تحلیل هزینه - سودمندی کتاب‌های مذکور بر اساس میزان استفاده از آن‌ها پرداخت. نمونه‌گیری جامعه‌ی پژوهش هدفمند و به صورت سرشماری صورت گرفت و بنابراین کلیه‌ی کتاب‌های مرتبط با موضوع کتابداری و اطلاع‌رسانی که توسط گروه آموزشی و کتابداران دانشگاه انتخاب و گزینش شدند، به شرط داشتن تاریخ نشر از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵ در این بررسی لحاظ شدند. چنین فرض شد که این مجموعه، نمونه‌ای منطقی از کتاب‌های کتابداری موجود در بازار کتاب است که برای رفع نیازهای آموزشی دانشجویان رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی این دانشکده و مطابق با سرفصل رسمی دوره‌ی آموزشی رشته انتخاب گردیده است. شرط تاریخ نشر به دلیل محاسبه‌ی هزینه - سودمندی کتاب‌ها برای دوره‌ی اول دانشجویان کارشناسی این رشته بود. لازم به یادآوری است که کتاب‌های مرتبط با رشته‌ی مذکور تنها در دو کتابخانه‌ی مرکزی و کتابخانه‌ی دانشکده پیراپزشکی موجود بودند. بررسی‌های اولیه نشان داد که در عمل هیچ یک از کتاب‌های کتابخانه‌ی مرکزی به دلیل بعد مسافت، تعداد اندک و پراکندگی موضوعی توسط دانشجویان رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی این دانشگاه به امانت گرفته نشده بودند، بنابراین این کتابخانه از جامعه‌ی آماری خارج شد.

تعداد کل کتاب‌های کتابخانه‌ی پیراپزشکی در زمان بررسی ۲۰۳۹ عنوان و ۹۳۴۹ نسخه بود که از این تعداد،

جدول ۱: تعداد عناوین و نسخ کتاب‌های مربوط به رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی موجود در کتابخانه‌ی پیراپزشکی با سال نشر ۸۵-۱۳۸۰

نوع کتاب	سال نشر	متوسط میزان خرید کتاب برای هر سال (ریال)								
		۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	جمع	درصد	
غیر مرجع	عنوان	۲۲	۲۲	۱۶	۲۱	۱۷	۳	۱۰۱	۹۲/۶۶	۱۶/۸۳
	نسخه	۲۴۱	۹۶	۳۶	۷۴	۲۹	۳	۴۷۹	۹۴/۲۹	۷۹/۸۳
مرجع	عنوان	۳	۳	۱	۱	-	-	۸	۷/۳۴	۱/۳۳
	نسخه	۱۳	۵	۱	۱۰	-	-	۲۹	۵/۷۱	۴/۸۳
جمع	عناوین	۲۵	۲۵	۱۷	۲۲	۱۷	۳	۱۰۹	-	۱۸/۱۶
	نسخ	۲۵۴	۱۰۱	۳۷	۸۴	۲۹	۳	۵۰۸	-	۸۴/۶۶
درصد	عناوین	۲۲/۹۴	۲۲/۹۴	۱۵/۶۰	۲۰/۱۸	۱۵/۶۰	۲/۷۵	-	۱۰۰	۱۰۰
	نسخ	۵۰	۱۹/۸۸	۷/۲۸	۱۶/۵۴	۵/۷۱	۰/۵۹	-	۱۰۰	۱۰۰

درمان و آموزش پزشکی در سال ۱۳۸۳ جهت ارزیابی از این رشته و امکانات آن به منظور تصمیم در مورد صدور مجوز تأسیس گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی در دانشکده‌ی مذکور می‌باشد. در مجموع، متوسط میزان خرید کتاب در موضوع کتابداری و اطلاع‌رسانی در هر سال برای این کتابخانه، ۱۸/۱۶ عنوان و ۸۴/۶۶ نسخه بود. متوسط تعداد عناوین غیر مرجع تهیه شده در هر سال ۱۶/۸۳ عنوان و ۷۹/۸۳ نسخه و عناوین مرجع تنها ۱/۳۳ عنوان و ۴/۸۳ نسخه بود.

قیمت متوسط هر عنوان، نسخه و صفحه از کتاب

تعداد کل کتاب‌های خریداری شده در سال‌های مورد بررسی، ۱۰۱ عنوان (۴۷۹ نسخه) و متوسط خرید کتاب برای هر یک از سال‌های مورد بررسی، به طور تقریبی ۱۷ عنوان و ۸۰ نسخه بوده است. قیمت کل این کتاب‌ها (تمام عناوین) ۶۸۴۱۷۰۰ ریال و قیمت کل کتاب‌ها (تمام نسخ) ۱۱۴۰۲۸۳ ریال بوده است که سهم بیشتری از آن به ترتیب به سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ اختصاص داشته است. همان گونه که پیش‌تر نیز ذکر شد، دلیل این امر راه‌اندازی رشته و نیاز مبرم آن به کتاب‌های اساسی این رشته بوده است. به طور کلی می‌توان گفت، مبلغ ۱۱۴۰۲۸۳ ریال از بودجه‌ی کتابخانه در هر سال

محدوده‌ی زمانی ۸۵-۱۳۸۰ است، به دو دسته تقسیم شده‌اند: ۱. کتاب‌های غیر مرجع، ۲. کتاب‌های مرجع. توجه این دسته‌بندی این است که میزان استفاده از کتاب‌های مرجع را به دلیل استفاده در سالن مطالعه‌ی کتابخانه، منع امانت‌دهی آنان و نداشتن برگه‌ی موعده یا هر گونه آماری که نشان دهنده‌ی استفاده از این کتاب‌ها باشد، نمی‌توان به درستی اندازه‌گیری نمود. بنابراین، این تعداد از کتاب‌ها از جامعه‌ی پژوهش خارج شدند. به این ترتیب جامعه‌ی پژوهش شامل ۱۰۱ عنوان و ۴۷۹ نسخه بود که در جدول با رنگ مشخص شده است.

توجه به تعداد نسخ کتاب‌های غیر مرجع مربوط به سال‌های مختلف نشان می‌دهد که بیشترین تعداد نسخه‌ها مربوط به سال ۱۳۸۰ است که پس از آن با سیر نزولی شدیدی کاهش می‌یابد و دوباره در سال ۱۳۸۳ اندکی افزایش یافته و پس از آن دوباره دارای سیر نزولی می‌شود. به نظر می‌آید که دلیل تهیه‌ی بیشتر کتاب‌ها در این دو سال ناشی از دو عامل عمده باشد: یکی راه‌اندازی رشته در سال ۱۳۸۰ که به طور قطع نیاز اساسی و اولیه‌ای به کتاب‌های این رشته جهت پوشاندن اهداف آموزشی آن وجود داشته است و عامل دیگر بازدید شورای گسترش رشته‌های آموزشی وزارت بهداشت،

سه نسخه کتاب برای کتابخانه خریداری شده است. نوسانات قیمت یک عنوان کتاب به طور تقریبی منطبق با یک نسخه از کتاب است، اگر چه در سال ۱۳۸۳ شاهد کاهش قیمت هر نسخه هستیم که دلیل آن می‌تواند افزایش تعداد نسخه‌ها نسبت به سال ۱۳۸۲ و ۱۳۸۴ باشد که باعث سرشکن شدن قیمت و در نتیجه کاهش قیمت متوسط هر نسخه شده است.

پراستفاده‌ترین کتاب‌ها

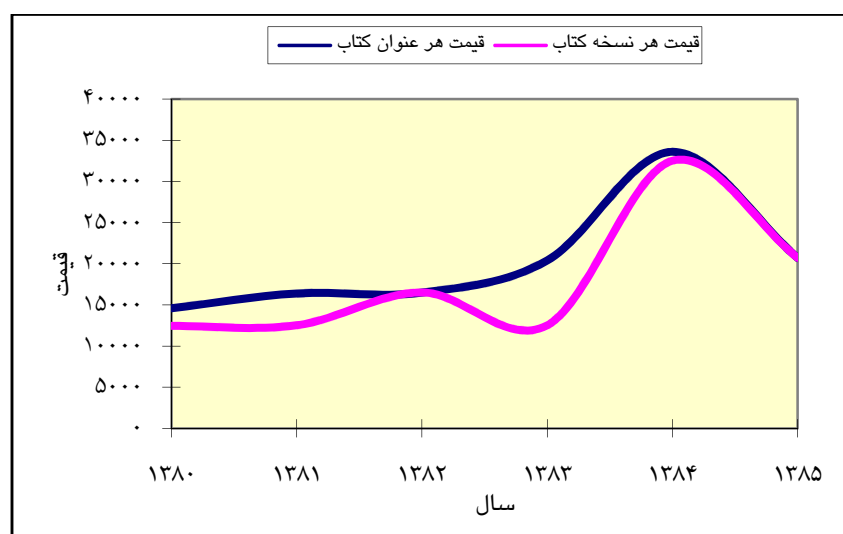
به منظور تعیین پراستفاده‌ترین کتاب‌های رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی موجود در دانشکده‌ی پیراپزشکی، همه‌ی کتاب‌ها در جدولی وارد شده و بر اساس میزان استفاده مرتب شدند. جدول ۲ یافته‌های مربوط به این بررسی را نشان می‌دهد. در مجموع ۲۳/۷۶ درصد از کتاب‌ها (۲۴ عنوان) اصلاً استفاده نشده‌اند. ۹/۹ درصد (۱۰ عنوان) تنها یک بار استفاده شده‌اند و ۶۶/۳۳ درصد یعنی ۶۷ عنوان بیش از یک بار مورد استفاده قرار گرفته‌اند. اغلب کتاب‌های استفاده نشده دارای سال نشر ۱۳۸۴ هستند (۷/۹۲ درصد) و بیشتر کتاب‌هایی که بیش از یک بار استفاده شده‌اند، در سال ۱۳۸۰ منتشر شده‌اند. البته این یافته دارای توجیهی منطقی است، کتابی با سال نشر قدیمی‌تر امکان و فرصت استفاده‌ی بیشتری دارد؛ چرا که توسط همه‌ی دانشجویان ورودی‌های بعد از سال ۱۳۸۰ نیز مورد استفاده قرار گرفته است.

به خرید کتاب‌هایی با موضوع کتابداری و اطلاع‌رسانی اختصاص داده شده است.

متوسط قیمت هر عنوان، نسخه و صفحه در هر سال محاسبه شد. یافته‌ها نشان داد که قیمت متوسط کتابی با میانگین ۲۵۴ صفحه که قیمت هر صفحه‌ی آن ۸۶/۵ ریال باشد، برای هر عنوان ۲۰۴۰۰ ریال و برای هر نسخه ۱۷۷۰۰ می‌باشد. به عبارت دیگر، با خرید تعداد نسخ بیشتری از یک کتاب، هزینه‌ی پرداخت شده توسط کتابخانه نسبت به کتاب‌های تک نسخه‌ای کاهش می‌یابد. همچنین کمترین قیمت متوسط هر صفحه مربوط به سال ۱۳۸۰ (۵۹ ریال برای هر صفحه) و بیشترین قیمت مربوط به سال ۱۳۸۵ (۱۶۲ ریال برای هر صفحه) بوده است.

روند تغییر قیمت کتاب‌ها

نمودار ۱ نوسانات قیمت متوسط هر عنوان و نسخه از کتاب را در سال‌های نشر مورد بررسی نشان می‌دهد. با توجه به نمودار می‌توان دریافت که قیمت متوسط یک عنوان کتاب در سال‌های مورد بررسی روند افزایشی داشته است. البته در سال ۱۳۸۵ با افت این روند مواجه هستیم که شاید ناشی از تعداد بسیار کم کتاب‌های خریداری شده در این سال برای کتابخانه باشد که باعث کاهش قیمت متوسط شده است. در این سال بنا به دلایلی که پیش از این شرح داده شد، تنها سه عنوان و

نمودار ۱: نوسانات قیمت متوسط هر عنوان و نسخه از کتاب در سال‌های نشر مورد بررسی

جدول ۲: میزان استفاده از کتاب‌ها بر حسب تعداد عنوان و به تفکیک سال نشر

سال نشر	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	جمع	
میزان استفاده	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد درصد	
بدون استفاده	۲	۱/۹۸	۴	۳/۹۶	۳	۲/۹۷	۶	۵/۹۴
یک بار استفاده	۱	۰/۹۹	۱	۰/۹۹	۲	۴/۹۵	۳	۲/۹۷
بیش از یک بار	۱۹	۱۸/۸۱	۱۷	۱۶/۸۳	۸	۷/۹۲	۱۳	۱۲/۸۷
جمع	۲۲	-	۲۲	-	۱۶	-	۲۱	-
درصد	-	۲۱/۷۸	-	۲۱/۷۸	-	۱۵/۸۴	-	۲۰/۷۹

کارشناسی ارشد رشته‌ی کتابداری است و عدم استفاده دانشجویان کارشناسی از آنان منطقی به نظر می‌رسد. هر چند در سرفصل جدید (۱۳۸۴) در درس سازماندهی (۵) بخشی به نمایه‌سازی و فهرست‌نویسی منابع الکترونیکی اختصاص یافته است، اما دانشجویان قبل از سال ۱۳۸۴ که استفاده‌کنندگان اصلی منابع این کتابخانه در زمان پژوهش حاضر بودند، از این سرفصل تبعیت نمی‌کردند و بنابراین عدم استفاده از این کتاب‌ها منطقی به نظر می‌رسد.

یافته‌ها نشان می‌دهد که کتاب‌هایی با یک بار استفاده به طور عمده مربوط به کتابخانه‌های دیجیتالی، مبانی کتابداری و فهرست‌نویسی هستند. از جمله این کتاب‌ها می‌توان به «اطلاع‌رسانی به معلولان...»، «جنبه‌های نظری علم کتابداری» و «کتابخانه‌های دیجیتالی در عصر اطلاع‌رسانی الکترونیکی» اشاره کرد. در مجموع می‌توان گفت که عمده کتاب‌های بی‌استفاده یا کم‌استفاده به ترتیب متعلق به موضوعات تاریخچه و مبانی کتابداری و فهرست‌نویسی هستند. ذکر این نکته ضروری است که برخی از این کتاب‌ها در اواخر سال ۱۳۸۵ خریداری شده‌اند و هنوز فرصت استفاده نیافته‌اند، مانند «رده‌ی مراکز آموزشی ایران (LGR)» که کتابی جدید است و هنوز توسط بسیاری از گروه‌های آموزشی تدریس نمی‌شود. مورد دیگر «فهرست‌نویسی منابع اینترنتی» است که در آخرین ویرایش سرفصل‌های رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی (تاریخ ابلاغ: مهر ۱۳۸۴) در درس سازماندهی دانش ۵ گنجانیده شده و این درس برای دانشجویان قبل از سال ۱۳۸۴ تدریس نشده است، بنابراین عدم استفاده از آن دور از انتظار نیست.

جهت دریافت این که کتاب‌های پراستفاده مربوط به کدام مباحث کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند، عناوین آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که کتاب‌های پراستفاده به طور عمده به دروس اصلی این رشته اختصاص دارند. بنابراین کتاب‌هایی بیشتر استفاده شده‌اند که در مورد مجموعه‌سازی، فهرست‌نویسی، آرشیو، مرجع‌شناسی و خدمات کتابخانه برای بزرگسالان نوسود می‌باشند. از جمله این کتاب‌ها می‌توان به «مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها» با ۴۱۸ بار استفاده، «رده‌بندی دهدهی دیویی: اسلام» با ۱۷۵ بار استفاده، «مدیریت آرشیوهای دیداری- شنیداری» با ۱۲۹ بار استفاده و «اصول و خدمات مرجع در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی» با ۱۲۶ بار استفاده اشاره کرد.

کم استفاده‌ترین کتاب‌ها

همان طور که پیش‌تر نیز در جدول ۲ نشان داده شد، اغلب کتاب‌های استفاده نشده دارای سال نشر ۱۳۸۴ هستند (۷/۹۲ درصد) و بیشتر کتاب‌هایی که یک بار استفاده شده‌اند، در سال ۱۳۸۰ منتشر شده‌اند. در مجموع می‌توان گفت که از ۳۳/۶۶ درصد کتاب‌ها استفاده چندانی صورت نگرفته است. به منظور شناسایی این که کتاب‌های بدون استفاده مربوط به کدام مباحث کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند، عناوین آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت. این کتاب‌ها به طور عمده مربوط به مقوله‌های موضوعی مبانی و تاریخچه‌ی کتابداری، مدیریت کتابخانه، فهرست‌نویسی و نمایه‌سازی هستند. از جمله این کتاب‌ها می‌توان به «آشنایی با نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای»، «فهرست‌نویسی منابع اینترنتی» و «اصول نمایه‌سازی» اشاره کرد. لازم به یادآوری است که نمایه‌سازی از دروس

تحلیل هزینه - سودمندی کتاب‌ها

یک راهکار برای تعیین این که آیا منافع موجود ارزش هزینه‌ها را دارد، این است که ارزش هزینه‌ها بر تعداد استفاده کنندگان تقسیم شود تا حداقل منفعت لازم برای هر فرد که کتابخانه را به لحاظ اقتصادی باارزش می‌سازد، تعیین شود. اولین قدم در تحلیل هزینه - سودمندی تعیین گروه‌هایی است که از اجرای برنامه سود می‌برند و در برابر اجرای آن متحمل هزینه می‌شوند. دومین قدم، شناسایی هزینه‌ها و منافع برای هر گروه درگیر است. در نهایت باید هزینه و منافع هر گروه اندازه‌گیری گردد تا نشان داده شود که کدام گروه‌ها دارای سود یا هزینه‌ی خالص هستند و این که منافع کل برای برنامه، فراتر از کل هزینه است (۱۰، ۲). به بیان دیگر، یکی از هدف‌های تحلیل هزینه - سودمندی تعیین مطلوبیت اقتصادی پروژه‌ی سرمایه‌گذاری است. به طور کلی سنجش هزینه‌های کتابخانه به منظور تحلیل هزینه - سودمندی فراتر از یک محاسبه‌ی ساده پولی است. این هزینه شامل تخمین تمام سرمایه‌گذاری‌های پژوهشی، آموزشی و اجتماعی بر حسب هزینه فرصت‌های از دست رفته چه برای جامعه به طور کلی و چه برای افراد است (۱۱). در هر تحلیل هزینه - سودمندی، تحلیلگر باید به هزینه‌ی فرصت تمام بدیل‌ها توجه کند. عدم

توجه به این نکته و تنها به کارگیری هزینه‌ی مالی در تحلیل‌ها منجر به تخمین کمتر هزینه‌های اقتصادی واقعی شده و تصمیم‌گیری بر اساس این تخمین می‌تواند باعث کاهش کارایی اقتصادی شود. از طرف دیگر، با وجود اهمیت هزینه‌های فرصت در کارایی، چون برای تصمیم‌های مدیریتی قیمتی تعیین نشده و یا وجهی دریافت نمی‌شود، محاسبه‌ی آن‌ها دشوارتر از هزینه‌های حسابداری است (۲).

اگر این نوع سرمایه‌گذاری نوعی سرمایه‌گذاری اجتماعی باشد، هزینه‌های آن شامل ارزش وقت کتابداران، کتاب‌ها، ارزش استفاده از ساختمان و تجهیزات، اثر سرمایه‌گذاری کتابخانه بر تغییر محیط و اجتماع، مهارت دانشجویان، کیفیت زندگی، شئون فردی و در نهایت ارزش وقت دانشجویان است که بر حسب موارد استفاده‌ای که هر یک از عوامل فوق می‌توانند داشته باشند، سنجیده می‌شود. به طور مثال وقت دانشجو که به مطالعه اختصاص داده می‌شود، ممکن است صرف اشتغال و درآمد فردی یا اجتماعی شود. به همین ترتیب ساختمان کتابخانه هم ممکن است بتواند ساختمان یک آزمایشگاه یا بیمارستان باشد. در تحلیل هزینه‌ها باید هزینه‌های این فرصت‌های از دست رفته نیز محاسبه شود. توجه به این نکته لازم است که محاسبه‌ی کلیه‌ی هزینه‌ها و

جدول ۳: ماتریس هزینه - سودمندی برای کتاب‌های کتابخانه

گروه‌های درگیر		
کتابخانه	استفاده کنندگان کتابخانه	جامعه
		ارزش حال هزینه‌ها
×		هزینه‌ی انتخاب و سفارش
×		هزینه‌ی فهرست‌نویسی و آماده‌سازی
×		هزینه‌ی فضا، تجهیزات و لوازم کتابخانه
	×	هزینه‌ی فرصت و زمان مراجعین
	×	هزینه‌ی رفت و آمد مراجعین
		ارزش حال منافع
		جامعه‌ای بهتر تعلیم یافته
	×	ارزش اطلاعات
		انتقال‌ها
×		مالیات

نیز متفاوت بودن میزان بهره‌وری هر یک از آنان، تبدیل آن به یک واحد کمی، هزینه‌ی واقعی صرف شده را نشان نمی‌دهد. از طرف دیگر، همین استفاده کنندگان در قبال صرف هزینه‌ی رفت و آمد و زمان، منافی نیز به دست می‌آورند. منفعت حاصل از این هزینه‌ها اطلاعات ارزشمندی است که می‌تواند جهت اهداف آموزشی، پژوهشی، ارتقای فردی، سرگرمی و تفریح و یا هر هدف دیگری به کار رود. ارزش اطلاعات نیز داده‌ای کمی است که مبنای محاسبه‌ی آن بسته به اهداف و افراد مختلف می‌تواند بسیار متفاوت باشد. هزینه‌هایی مانند ارزش اطلاعات، زمان، لذت از خدمت و ... هزینه‌های غیر ملموس (کیفی) هستند که تبدیل آن‌ها به کمیت به سادگی امکان‌پذیر نیست، اما می‌توان از تحلیل هزینه- سودمندی جهت ارزیابی آنان استفاده نمود (۱۰).

گروهی دیگر که از کتاب‌های موجود منفعت می‌برد، جامعه است. هم به لحاظ مالیاتی که به آن پرداخت می‌شود و هم به دلیل این که، افراد این جامعه با مطالعه‌ی کتاب‌های مذکور بهتر تعلیم می‌بینند و این به نفع کل جامعه است. در مقیاسی کوچک‌تر می‌توان منفعت حاصل شده را برای جامعه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران نیز در نظر گرفت. بدین ترتیب دانشجویان رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی بهتر تعلیم دیده و می‌توانند به پیشرفت این رشته کمک بیشتری نمایند، همان‌طور که به تک‌تک افراد جامعه (به عنوان استفاده‌کننده از کتابخانه) خدمات بهتری را ارائه خواهند کرد.

با توجه به آن چه گفته شد، در ذیل به تحلیل هزینه- سودمندی کتاب‌های فارسی حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی موجود در دانشکده‌ی پیراپزشکی پرداخته شد. همان‌طور که پیش‌تر در قسمت روش‌شناسی شرح داده شد، فرمول هزینه- سودمندی نسبت میزان استفاده از کتاب به قیمت آن است و روشن است هر چه بهای حاصل از هزینه- سودمندی هر کتاب کمتر باشد، ارزش مورد استفاده قرار گرفتن آن کتاب بیشتر می‌شود (۵).

جدول ۴ هزینه- سودمندی کتاب‌های مورد بررسی را نشان می‌دهد. در مجموع هزینه‌ی پرداخت شده جهت تهیه‌ی کتاب‌های کتابخانه‌ی پیراپزشکی ۶۸۴۱۷۰۰ ریال است و در

سودمندی‌ها مشکل است و محاسبه‌ی هزینه‌ها و سودمندی‌های غیر مستقیم چه فردی و چه اجتماعی از آن هم مشکل‌تر می‌باشد (۱۲).

همان‌طور که پیش‌تر نیز گفته شد، در تحلیل هزینه- سودمندی، ابتدا باید گروه‌ها مشخص شوند. این گروه‌ها عبارتند از افراد یا گروه‌هایی که هزینه‌ای متحمل می‌شوند یا منافی از اجرای یک برنامه نصیبشان می‌گردد. در این جا گروه‌ها می‌توانند کتابداران، مشتریان، استفاده کنندگان یا مؤسسات دولتی و خصوصی باشند. با استفاده از ماتریس هزینه- سودمندی می‌توان کمیت هزینه‌ها یا منافع را تعیین کرد (۲). تفکیک و دسته‌بندی هزینه‌ها و منافع باعث سهولت تجزیه و تحلیل می‌شود. جدول ۳، ماتریس هزینه- سودمندی مربوط به کتاب‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی موجود در دانشگاه علوم پزشکی اهواز را شرح می‌دهد.

منظور از هزینه در تحلیل ماتریس هزینه- سودمندی هر عاملی است که امکان رسیدن به هدف را کاهش دهد و بر عکس عاملی فایده خواهد بود که امکان رسیدن به هدف را افزایش دهد (۱۰). در ماتریس فوق می‌توان چنین گفت که کتابخانه هزینه‌های مربوط به انتخاب، سفارش، فهرست‌نویسی و آماده‌سازی را متحمل می‌شود تا بتواند کتاب‌های مورد نظر دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده‌ی پیراپزشکی را در اختیار آنان قرار دهد. هزینه‌های صرف شده‌ی دیگر، مربوط به فضا، لوازم و تجهیزات کتابخانه است. از سوی دیگر منفعتی از طریق انتقالات و مالیات در قالب بودجه‌ی سازمانی به کتابخانه تعلق می‌گیرد که قسمتی از این هزینه‌ها را جبران می‌کند.

دانشجویان مذکور نیز هزینه‌هایی را برای رفت و آمد به کتابخانه و زمانی که صرف مراجعه به کتابخانه یا مطالعه‌ی کتاب‌ها می‌کنند، متحمل می‌شوند. ارزش زمان صرف شده، داده‌ای کیفی است که اگر چه می‌توان آن را به نوعی ارزش کمی تبدیل کرد (مانند آن چه که در طرح‌های پژوهشی برای زمانی که محقق صرف می‌کند بسته به درجه‌ی تحصیلی وی در نظر می‌گیرند)، اما به هر حال، به دلیل نامعلوم بودن و تعدد اهدافی که استفاده کنندگان در استفاده از این کتاب‌ها دارند و

کتاب‌های پرهزینه، خط برش هزینه‌ی هر بار استفاده بیشتر از ۲۰۰۰۰ ریال و برای کتاب‌های کم‌هزینه خط برش کمتر از ۱۵۰۰ ریال در نظر گرفته شده است.

با دقت در جدول ۵ می‌توان دریافت که بیشترین هزینه - سودمندی متعلق به کتاب «چون و چرایی در باب سیاست‌های نشر کتاب» با ۱۰۰۰۰۰ ریال برای هر بار استفاده است. بعد از آن به ترتیب کتاب‌های «کارنامه‌ی پژوهشی: مجموعه مقالات طرح‌های پژوهشی کاربردی در مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی» با ۴۰۰۰۰ ریال و «اقتصاد اطلاعات: راهنمای تحلیل اقتصادی و هزینه - سودمندی برای کارشناسان اطلاعات» با ۳۶۶۶۷ ریال برای هر بار استفاده در رتبه‌های بعدی کتاب‌های پرهزینه قرار دارند. همان طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، ۴ مورد از ۸ مورد کتاب‌های پرهزینه مربوط به مجموعه مقالات سمینارهای مختلف کتابداری است. سه مورد مربوط به دروسی است که در سرفصل بازنگاری شده جدید وجود دارند، ولی هیچ یک از گروه‌های دانشجویی در زمان انجام این پژوهش، هنوز به نیم‌سال‌ی که باید این درس را اخذ کنند، نرسیده بودند. این سه مورد عبارتند از کتاب‌های «اقتصاد اطلاعات»، «مارک ایران» و «نمایه‌سازی کتاب».

به منظور تعیین کتاب‌هایی که هر بار استفاده از آنان هزینه‌ی کمتری در برداشته است، هزینه - سودمندی تمام عناوین تعیین و با یکدیگر مقایسه شدند. جدول ۵ فهرست کتاب‌هایی با هزینه - سودمندی کمتر را نشان می‌دهد. به دلیل تعدد کتاب‌ها در این جدول، کتاب‌هایی ذکر شده‌اند که هزینه‌ی هر بار استفاده از آن‌ها بیش از ۱۵۰۰ ریال نبوده است. همان طور که جدول ۵ نشان می‌دهد، کم‌هزینه‌ترین کتاب، «مدیریت آرشیو دیداری - شنیداری» با هزینه -

مقابل این هزینه، کتاب‌های مذکور ۱۴۹۱ بار مورد استفاده قرار گرفته‌اند. بدین ترتیب میانگین هزینه‌ی تمام شده برای هر بار استفاده از این کتاب‌ها ۴۵۸۹ ریال می‌باشد که به نسبت هزینه‌ی سنگینی به حساب می‌آید (برای هر بار استفاده به طور تقریبی ۵۰۰ تومان پرداخت شده است). همان طور که پیش‌تر نیز اشاره شد، هر چه بهای حاصل از هزینه - سودمندی هر کتاب کمتر باشد، ارزش مورد استفاده قرار گرفتن آن کتاب بیشتر می‌شود. نکته‌ای که توجه به آن ضروری می‌نماید، مواردی است که کتاب مورد استفاده قرار می‌گیرد و یا حتی در کتابخانه تورق می‌شود یا برخی از قسمت‌های آن مطالعه می‌شود، اما به دلیل این که در برگه‌ی موعده ثبت نمی‌شود یا امانت گرفته نمی‌شود، در محاسبه منظور نمی‌گردد. بنابراین ممکن است هزینه - سودمندی واقعی کتاب‌های مورد بررسی کمتر از ارقام به دست آمده در جدول فوق باشد. در هر صورت این نواقص در محاسبات چنین بررسی‌هایی وجود دارد.

همان طور که جدول ۴ نشان می‌دهد، کمترین هزینه برای هر بار استفاده به کتاب‌های دارای سال نشر ۱۳۸۱ با میانگین ۲۹۳۱ ریال و پس از آن به سال نشر ۱۳۸۰ با ۳۸۴۹ ریال تعلق دارد. بیشترین هزینه نیز به کتاب‌های منتشر شده در سال ۱۳۸۴ اختصاص دارد.

پرهزینه‌ترین و کم‌هزینه‌ترین کتاب‌ها

جهت شناسایی کتاب‌هایی که کتابخانه برای هر بار استفاده از آنان متحمل هزینه‌ی بیشتری شده است، هزینه - سودمندی تمام عناوین با توجه به قیمت و میزان استفاده از آن‌ها مشخص شده و با یکدیگر مقایسه شدند. جدول ۵ فهرست این کتاب‌ها، همچنین فهرست کتاب‌هایی که کتابخانه برای هر بار استفاده از آنان کمترین هزینه را متحمل شده است، نشان می‌دهد. به دلیل تعدد کتاب‌ها، برای نمایش اطلاعات

جدول ۴: مقدار میانگین هزینه‌ی تمام شده‌ی هر بار استفاده از کتاب‌ها به ریال و بر حسب سال نشر

هزینه - سودمندی	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	جمع کل
تعداد دفعات استفاده	۷۷۸	۴۵۳	۷۶	۱۴۹	۳۰	۵	۱۴۹۱
کل هزینه‌ی تمام شده برای دفعات استفاده (ریال)	۲۹۹۴۵۰۰	۱۳۲۷۸۰۰	۵۹۴۰۰۰	۹۲۱۰۰۰	۹۴۲۴۰۰	۶۲۰۰۰	۶۸۴۱۷۰۰
میانگین هزینه‌ی تمام شده برای هر بار استفاده (ریال)	۳۸۴۹	۲۹۳۱	۷۸۱۶	۶۱۸۱	۳۱۴۱۳	۱۲۴۰۰	۴۵۸۹

جدول ۵: پرهزینه‌ترین و کم‌هزینه‌ترین کتاب‌ها بر حسب رتبه

رتبه	عنوان کتاب	هزینه - سودمندی (ریال)
۱	چون و چرایی در باب سیاست‌های نشر کتاب	۱۰۰۰۰۰
۲	کارنامه‌ی پژوهشی: مجموعه مقالات طرح‌های پژوهشی کاربردی در مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی	۴۰۰۰۰
۳	اقتصاد اطلاعات: راهنمای تحلیل اقتصادی و هزینه-سودمندی برای کارشناسان اطلاعات	۳۶۶۶۷
۴	بهره‌وری در کتابداری و اطلاع‌رسانی: همایش سراسری کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، ۱۱-۹ مهر ماه ۱۳۷۹	۲۵۰۰۰
۵	نمایه‌سازی کتاب: راهنمایی برای ناشران، نمایه‌سازان، کتابداران، مؤلفان و مترجمان	۲۲۵۰۰
۶	مارک ایران	۲۱۸۱۸
۷	فرصت حضور: مجموعه مقالات کتابداری	۲۰۰۰۰
۸	کتابخانه‌های دیجیتال	۲۰۰۰۰
۱	مدیریت آرشیوهای دیداری-شنیداری	۲۴۴
۲	مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها	۳۵۹
۳	کلید طلایی موتورهای جستجو در وب	۸۴۶
۴	رده‌بندی دهدهی دیویی: اسلام	۱۰۲۰
۵	دوره‌ی مقدماتی آموزش جستجو در وب	۱۱۲۵
۶	مواد و خدمات کتابخانه‌ای برای بزرگسالان نوسود	۱۱۶۷
۷	مواد و خدمات کتابخانه‌ای برای نوسودان، کودکان و نوجوانان: ویژه‌ی داوطلبان آزمون کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۱۷۶
۸	مقدمه‌ای بر اثر مرجع	۱۲۹۶
۹	کتابخانه‌های دیجیتالی مجموعه مقالات	۱۳۰۰

کتاب‌های پرهزینه

کتاب‌های کم‌هزینه

آن استفاده نشد.

همان‌طور که جدول ۶ نیز نشان می‌دهد، کمترین هزینه-سودمندی مربوط به کتاب‌های مجموعه‌سازی است که برای هر بار استفاده از این کتاب‌ها، کتابخانه متحمل ۷۵۵ ریال هزینه شده است. پس از آن به ترتیب موضوعات مرجع‌شناسی، مدیریت کتابخانه، سازماندهی، مبانی کتابداری و کامپیوتر در کتابخانه قرار دارند. دسته‌ی آخر (هفتم) با عنوان سایر جنبه‌های کتابداری مباحثی را در بر می‌گیرد که در هیچ‌یک از یک از مقوله‌های ذکر شده گنجانیده نمی‌شود. این دسته شامل موضوعاتی چون سمینارهای مختلف، خدمات کتابخانه برای کودکان، بزرگسالان یا معلولین و مباحثی از این قبیل بود.

سودمندی ۲۴۴ ریال است. پس از آن به ترتیب کتاب‌های «مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها» با ۳۵۹ ریال و «کلید طلایی موتورهای جستجو در وب» با ۸۴۶ ریال قرار دارند.

به منظور تطابق میزان سودمندی کتاب‌ها با دروس اصلی رشته‌ی کارشناسی کتابداری، کتاب‌ها به ۷ مقوله‌ی موضوعی تقسیم شده و هزینه-سودمندی هر یک از مقوله‌ها محاسبه گردید (جدول ۶). شایان ذکر است، نگارنده آگاهانه از رده‌بندی موضوعات لیزا (LISA) که شامل ۱۹ مقوله‌ی موضوعی است، استفاده نکرد. در تقسیم‌بندی موضوعات جدول ۶ معیار و ملاک تقسیم‌بندی موضوعی، تطابق کتاب‌ها با دروس اصلی رشته‌ی کارشناسی کتابداری بوده است و از آنجایی که تقسیم‌بندی لیزا این هدف را برآورده نمی‌کرد، از

جدول ۶: هزینه - سودمندی کتاب‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی بر حسب موضوع

موضوع	عنوان	قیمت (ریال)	نسخه	قیمت کل (ریال)	دفعات استفاده	هزینه هر بار استفاده (ریال)
مجموعه‌سازی	۶	۷۹۰۰۰	۴۹	۳۳۱۵۰۰	۴۳۹	۷۵۵
مرجع‌شناسی	۱۲	۱۹۵۰۰۰	۵۸	۸۴۷۰۰۰	۳۰۵	۲۷۷۷
مدیریت کتابخانه	۴	۶۱۰۰۰	۲۵	۳۷۴۰۰۰	۱۳۰	۲۸۷۷
سازماندهی، ذخیره و بازیابی، نمایه‌سازی	۲۲	۴۳۷۹۰۰	۱۱۴	۱۴۶۳۲۰۰	۲۵۷	۵۶۹۳
مبانی و تاریخچه‌ی کتابداری	۱۴	۲۸۶۰۰۰	۲۳	۴۷۳۰۰۰	۴۶	۱۰۲۸۳
اینترنت، کامپیوتر در کتابخانه، کتابخانه‌های دیجیتال	۲۵	۵۶۷۰۰۰	۹۲	۱۶۹۹۰۰۰	۱۶۱	۱۰۵۵۳
سایر جنبه‌های کتابداری	۱۸	۳۶۲۰۰۰	۱۱۸	۱۶۵۴۰۰۰	۱۵۳	۱۰۸۱۰
جمع	۱۰۱	۱۹۸۷۹۰۰	۴۷۹	۶۸۴۱۷۰۰	۱۴۹۱	۴۵۸۹

دارد. بیشترین هزینه نیز به کتاب‌های منتشر شده در سال ۱۳۸۴ اختصاص دارد. به نظر می‌رسد با توجه به این که فرصت و امکان استفاده از کتاب‌ها پس از گذشت مدتی از سال نشر آن‌ها افزایش می‌یابد، استفاده‌ی بیشتر از کتاب‌های منتشر شده در سال ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ به دلیل گذشت ۴-۵ سال از نشر و توزیع آنان است و بنابراین هزینه‌ی استفاده از آن‌ها نیز کمتر شده است؛ در حالی که استفاده‌ی کمتر از کتاب‌های سال ۱۳۸۴ و بعد از آن سال ۱۳۸۵ به دلیل این است که تنها ۱-۲ سال از نشر و توزیع آن‌ها گذشته و فرصت استفاده‌ی چندانی نداشته‌اند و به همین دلیل هزینه‌ی هر بار استفاده از آن‌ها زیاده‌تر است. به عبارت دیگر، هزینه‌ی هر بار استفاده از کتاب در سال‌های اولیه‌ی بعد از نشر و توزیع آنان بیشتر از سال‌های بعد می‌باشد. این یافته در راستای اظهارات Gittinger است که عقیده دارد، در سال‌های اولیه‌ی یک طرح اقتصادی، جریان نقدی و سوددهی به طور معمول منفی است و پس از آن افزایش پیدا می‌کند (۱۰). همچنین در راستای یافته‌های رادباوه است که نشان داد برخی از مجلات تازه خریداری شده، کمتر استفاده شده‌اند (۱)؛ چرا که شناسایی و استفاده از آنان توسط کاربران نیازمند گذشت یک بازه‌ی زمانی مشخص است.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که کتاب‌های برخی از حوزه‌های موضوعی (مانند مجموعه‌سازی) بیشتر استفاده

نگاهی به هزینه‌ی هر بار استفاده از این کتاب‌ها نشان می‌دهد که هزینه - سودمندی کتاب‌های مرجع‌شناسی و مدیریت کتابخانه به طور تقریبی یک اندازه است. همین مطلب در مورد کتاب‌های مبانی کتابداری، کامپیوتر در کتابخانه و سایر جنبه‌های کتابداری نیز صدق می‌کند.

بحث

یافته‌های این بررسی نشان داد که افزایش قیمت متوسط کتاب‌های حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی دارای سیر صعودی است که شاید تنها اختصاص به کتاب‌های این حوزه ندارد و سایر موضوعات را نیز در بر می‌گیرد. همچنین قیمت متوسط هر صفحه تابعی از زمان است و با گذشت زمان افزایش می‌یابد. این یافته در راستای یافته‌های رادباوه است که نشان داد، قیمت مجلات تخصصی مراکز مورد بررسی وی تابعی از زمان است و همواره روند رو به افزایشی را طی می‌کند (۱).

یافته‌ها نشان داد که در مجموع ۲۳/۷۶ درصد از کتاب‌ها (۲۴ عنوان) اصلاً استفاده نشده‌اند. این یافته در راستای یافته‌های سوراسرافیل و حاضری بغدادی است که نشان دادند، برخی از نشریات مورد بررسی آنان اصلاً مورد استفاده‌ی کاربران کتابخانه‌ها قرار نگرفته‌اند (۷، ۶، ۳).

کمترین هزینه برای هر بار استفاده مربوط به کتاب‌های دارای سال نشر ۱۳۸۱ و پس از آن به سال نشر ۱۳۸۰ تعلق

کتاب‌های درسی اصلی دانشجویان است و استفاده‌ی دانشجویان از این منابع می‌تواند نشان دهنده‌ی نوعی ضعف در نظام آموزشی این رشته در دانشکده‌ی پیراپزشکی اهواز باشد؛ چرا که تحصیل در دانشگاه نیازمند تحقیق و پژوهش و نه مطالعه‌ی درسی صرف است؛ در حالی که یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد، تأکید این دانشکده یا گروه آموزشی مربوط و یا تمایل شخصی دانشجویان بر کتاب‌های درسی اصلی رشته است و کمتر به مباحث غیر از سرفصل توجه دارند.

پیشنهادها

بر اساس یافته‌های این پژوهش موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد. با توجه به روند رو به افزایش قیمت کتاب‌ها، لازم است کتابخانه‌ها ترتیبی اتخاذ نمایند که:

۱. با توجه به روند صعودی افزایش قیمت کتاب، لازم است دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، بودجه‌ی کتابخانه‌های خود را متناسب با افزایش قیمت کتاب‌ها، افزایش دهد.
۲. کتابخانه‌ی دانشکده‌ی پیراپزشکی، کتاب‌ها را بر اساس نیاز گروه‌های آموزشی مربوط و استفاده‌کنندگان خریداری نماید تا حداکثر هزینه- سودمندی را به همراه داشته باشد.
۳. کتابخانه‌ی دانشکده‌ی پیراپزشکی کتاب‌هایی را که کمتر مورد استفاده دانشجویان است، به جای خرید، از طریق امانت بین کتابخانه‌ای برای استفاده‌کنندگان تهیه کند.
۴. از آن جایی که بررسی حاضر نشان داد که اغلب کتاب‌های پر استفاده مربوط به دروس اصلی و معمول رشته‌ی کتابداری است، جا دارد که مدرسان این رشته، دانشجویان را به انجام پژوهش‌هایی در موضوعات مختلف این رشته ترغیب نمایند؛ به طوری که سواد حرفه‌ای آنان تنها محدود به مطالب دروس اصلی و ضروری نباشد.

تشکر و قدردانی

نویسندگان مقاله از دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز و معاونت پژوهشی آن که بودجه‌ی انجام پژوهش حاضر را در اختیار مجریان طرح قرار دادند، کمال تشکر و امتنان را دارند.

شده‌اند؛ در حالی که کتاب‌های مرتبط با برخی از حوزه‌های دیگر (مانند موضوعات متفرقه کتابداری) کمتر استفاده شده‌اند. این یافته در راستای یافته‌های رادباوه و حاضری بغدادی است که نشان دادند مجلات در برخی از حوزه‌ها بیشتر و در برخی دیگر کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرند (۶، ۱). همچنین در راستای یافته‌های کریمی و همکاران است که نشان دادند، هزینه- سودمندی برخی از پایگاه‌های اطلاعاتی بیشتر از سایر پایگاه‌ها است (۸).

نتیجه‌گیری

این بررسی نشان داد که افزایش قیمت متوسط کتاب‌های حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی دارای سیر صعودی است که شاید تنها اختصاص به کتاب‌های این حوزه ندارد و سایر موضوعات را نیز در بر می‌گیرد. همچنین قیمت متوسط هر صفحه تابعی از زمان است و با گذشت زمان افزایش می‌یابد. از نظر میزان استفاده، کتاب‌هایی بیشتر استفاده شده‌اند که در مورد مجموعه‌سازی، فهرست‌نویسی، آرشیو، مرجع‌شناسی و خدمات کتابخانه برای بزرگسالان نوسود می‌باشد. جهت دریافت سودمندی واقعی کتاب‌های تهیه شده برای این کتابخانه، تحلیل هزینه- سودمندی کتاب‌ها بر اساس موضوع نیز صورت گرفت تا نشان دهد که کتاب‌های مربوط به کدام مباحث کتابداری بیشتر در این کتابخانه مورد استفاده قرار گرفته‌اند. یافته‌ها نشان داد که کمترین هزینه- سودمندی مربوط به کتاب‌های مجموعه‌سازی است که برای هر بار استفاده از این کتاب‌ها، کتابخانه متحمل ۷۵۵ ریال هزینه شده است. بنابراین میزان سودمندی کتاب‌های این موضوع بیش از سایر موضوعات بوده است. پس از آن به ترتیب موضوعات مرجع‌شناسی، مدیریت کتابخانه، سازماندهی، مبانی کتابداری و کامپیوتر در کتابخانه قرار دارند. کمترین سودمندی نیز مربوط به گروه سایر جنبه‌های کتابداری بود که به طور عمده دربرگیرنده‌ی مجموعه مقالات کنفرانس‌ها و موضوعات متفرقه‌ی کتابداری بوده‌اند و به لحاظ منطقی کمتر مورد استفاده‌ی دانشجویان کارشناسی قرار می‌گیرد. به نظر می‌رسد بیشترین میزان سودمندی متعلق به

References

1. Radbaveh A. Determine the Core Journals and Study of its Cost- benefit. In: Mohseni H, editor. JSIS Research Reports: Compendium of Applied Research Project Reports. Tehran: JSIS; 2001. p. 267-82. [Persian].
2. Kingma BR. The economics of information: a guide to economic and cost-benefit analysis for information professionals. Dayani MH, Sagha Pirmard K, translators to Farsi. Mashhad: Computerized Library; 2001. [Translated to Persian].
3. Sour Esrafeel B. A Survey on the Main Periodicals of Shahid Beheshti University of Medical Sciences' Central Library Using the cost- benefits analysis. [MSc dissertation]. Tehran: Iran University of Medical Sciences; 1993. [Persian].
4. Seridhar M.S. (1988). Is Cost Benefit Analysis Applicable to Journal use in Special Libraries? The Serial Librarian 1988; 15(1, 2): 137- 153.
5. Parsaei Mohammadi P. Descriptive and Citation Analysis of Educational Sciences and Psychology Journal of Ahvaz Shahid Chamran University During 1971- 2004. [MSc dissertation]. Ahvaz: Chamran University; 2006. [Persian].
6. Hazeri Baghdadi A. Objective and Subjective Evaluation of Latin Periodicals in Yazd Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Related to the First 9 Months of 1997. [MSc dissertation]. Tehran: Iran University of Medical Sciences; 1998. [Persian].
7. Forouzi S. The correlation coefficient between price and quantity of Latin periodicals of 1993 in Tehran University, Amir Kabir University and Elm-o-Sanat University. [MSc dissertation]. Tehran: Tarbiat Modares University; 1995. [Persian].
8. Karimi S, Yaghoubi M, Rahimi AR, Al Mokhtar MJ. Cost – Benefit Analysis of Isfahan University of Medical Sciences Database in 2007. Health Information Management 2008; Spring & Summer 5(1;9): 9-16.
9. Olya Dounaghi B. Determining of Cost- Benefit of Subscription databases at the Azad University of Roudehen. Knowledge Quarterly (Library and Information Science and Information Technology) 2009; Autumn 2(6): 35-48.
10. Gittinger, J. Price. Economic analysis of agricultural projects. Translated to Farsi by Koopahi M. Tehran: Tehran University; 1928.
11. Pakzad F. Fundamental of Evaluation and Selection of Investment Plans. Tehran: Ministry of Planning and Budget, Center of Documentations of Economic- Social and Publications; 1986. [Persian].
12. Al Agha F. Cost- benefit Analysis in Scientific- applied Educations. In: International Seminars of Scientific- applied Educations (Technical- Professional). Tehran: Secretariat of the Supreme Council for Scientific- applied Educations, 2- 4 Khordad; 1994. [Persian].

The Cost-Benefit of Persian Books on Library and Information Sciences in Jundishapur University of Medical Sciences, Ahwaz, Iran*

Firoozeh Zare Farashbandi PhD¹, Parastoo Parsaei Mohammadi², Ehsan Geraei MSc³,
Morteza Amraei MSc⁴

Abstract

Introduction: Quantitative evaluations are considered as one of the appropriate criteria in accepting or rejecting the selection of information resources in libraries. Through these assessments, one can evaluate how much the selected resources meet the needs of the users. The present study aimed to review the cost-benefit analysis of the Persian books on Department of Library and Information Sciences in Jundishapur University of Medical Sciences, Ahwaz, Iran.

Methods: This cross-sectional survey described the current situation, evaluated how much the books in the field of Library and Information Science are used and did a cost-benefit analysis of these books in Jundishapur University of Medical Sciences in Ahwaz. The study population included all the Persian books related to the Library and Information Sciences at the aforesaid university's libraries. Data collection tool was a researchers-made checklist, and the data were collected using the Library software. Descriptive statistics and cost-benefit formula were used for analyzing the data.

Results: Findings showed that average total cost for using each of the books once was approximately 4589 Iranian Rial rate (IRR) which was considered to be a relatively high price. The lowest cost for using each book once was related to those published in 2002 (2913 IRR) and the highest cost for using each book once was related to those published in 2005 (31413 IRR). Cost-benefit analysis of the books showed that the lowest cost-benefit was for the books related to the "library collection" (755 IRR), then in a growing rate for books related to the "references" (2777 IRR), "library management" (2877 IRR) and "organizing" (5693 IRR).

Conclusion: The cost-benefit analysis showed that use of each of these books every time is expensive and is not affordable for the libraries. The Persian books related to the "library collection" had a higher rate of use by the users than other books in the field of Library and Information Sciences, and therefore have been more affordable.

Keywords: Cost-benefit; Books; Medical Library and Information Sciences; Ahwaz Jundishapur University of Medical Sciences

Type of article: Original Article

Received: 26 July, 2011

Accepted: 22 July, 2012

Citation: Zare Farashbandi F, Parsaei Mohammad P, Geraei E, Amraei M. **The Cost-Benefit of Persian Books on Library and Information Sciences in Jundishapur University of Medical Sciences, Ahwaz, Iran.** Health Information Management 2012; 9(5): 645.

* This article was extracted from a research granted No. U-88072 by Jundishapur University of Medical Sciences.

1- Assistant Professor, Library and Information Sciences, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran

2- Lecturer, Library and Information Sciences, Jundishapur University of Medical Sciences, Ahwaz, Iran (Corresponding Author) Email: parsaei198@yahoo.com

3- Library and Information Sciences, Lorestan Directorate of Public Libraries, Lorestan, Iran

4- Medical Library and Information Sciences, Shahid Rajaei Public Libraries of Lorestan, Lorestan, Iran